

**GUERILLA POŁUDNIOWOAMERYKAŃSKA:
TUPAMAROS, ŚWIETLISTY SZLAK, PRAWICOWE
SZWADRONY ŚMIERCI.**

Stanisław Chodorowski

Opole 2008

Spis treści

WSTĘP	2
POJĘCIE GUERRILLI	2
PIĘĆ FORM GUERRILLI LATYNOAMERYKAŃSKIEJ	3
PRÓBY PERIODYZACJI GUERRILLI	4
URUGWAJ – TUPAMAROS	6
PERU – ŚWIETLISTY SZLAK	9
ARGENTYNA I CHILE – PRAWICOWE SZWADRONY ŚMIERCI.....	12
ZAKOŃCZENIE.....	14

WSTĘP

Praca ta powstała w celu ukazania, czym jest guerrilla południowoamerykańska, jakimi determinantami się kieruje oraz jakie organizacje były jej przedstawicielami w poszczególnych krajach Ameryki Południowej.

Walka partyzancka jest metodą preferowaną przez słabszą stronę w konflikcie. Dosięgała ona niemal wszystkie kontynenty, za wyjątkiem Antarktydy. Rodzi się jednak pytanie czy wszystkie formy walki partyzanckiej przejawiały taką samą specyfikę, czy guerrilla latinoamerykańska posiada swoje własne cechy charakterystyczne? Dalszym aspektem mojej pracy, jakim chciałbym się zająć jest skuteczność partyzantki na terenie Ameryki Łacińskiej oraz jej zbrojne wystąpienia.

Na te i inne wątpliwości postaram się odpowiedzieć. Rozpocznę jednak od wyjaśnienia pojęcia guerrilli.

POJĘCIE GUERRILLI

Według ogólnej definicji encyklopedycznej PWN guerrilla to nieregularna „mała wojna” oraz nazwa walki partyzanckiej występującej w Hiszpanii oraz Ameryce Łacińskiej¹. To definicja krótka, nieodzwierciedlająca w pełni ducha walki partyzanckiej..

Termin zaprezentowana w *Diccionario Enciclopedico Salvat Universal* wykracza poza zwykle rozumowanie walki partyzanckiej. W przytoczonej encyklopedii guerrilla to wojna o ograniczonych celach, prowadzona przeciwko wojsku regularnemu przez małe oddziały zbrojne mniej lub bardziej nieregularne unikające rozstrzygnięcia w jednej bitwie. Sama guerrilla może być „niezależna”, jeśli mamy do czynienia ze zjednoczonymi siłami, które walczą z wrogiem lub może pełnić funkcję „pomocniczą”, jeśli walka prowadzona jest w koordynacji z siłami regularnymi.

Podstawowymi kwestiami warunkującymi zwycięstwo oraz istnienie guerrilli jest ideologia oraz *el jefe*. Inspirowanie guerrilli ideologią o charakterze religijnym, politycznym, bądź społeczny ma na celu zyskanie poparcia ludności, bez której walka partyzancka nie może istnieć. Drugim determinantem jest *el jefe*, czyli przywódca, który posiada możliwość stosowania w praktyce swojej ideologii, rozszerzania działalności partyzanckiej oraz utrzymywania dyscypliny w szeregach².

Warto zwrócić uwagę, że na obszarze półkuli zachodniej w Ameryce Łacińskiej partyzantka była jedną z form oporu i walki uciśnionych. Od czasów odkrycia Ameryki przez Kolumba ludność latynoska przeciwstawiała się iberyjskim kolonizatorom. Walki partyzanckie wybuchały w niej najczęściej, gdy obszar ten stanowił część składową imperiów kolonialnych państw Półwyspu Iberyjskiego, ale także innych mocarstw Europy Zachodniej. Ameryka Łacińska stała się dla wielkich potęg źródłem surowców oraz rynkiem zbytu własnych towarów, dlatego też była objęta międzynarodowym ruchem obiegu pieniężnego. Ludność tubylcza na skutek podbicia najczęściej stawała się niewolnikami. Sprzeciwiała się ona takiemu stanowi rzeczy, dlatego walczyła o wolność różnorodnie pojętą. Od dostępu do normalnych warunków pracy i środków utrzymania, aż po prawo do życia i niezależność polityczną³. Trzeba jednak zaznaczyć, iż pomimo występowania takiego typu walk od roku 1492 większość definicji

¹ R. Łąkowski, *Guerrilla*, (w:) R. Łąkowski, R. Marcinkowski, A. Kawrowski (red.), *Encyklopedia popularna PWN wydanie piętnaste*, Warszawa 1982, s. 258.

² M. F. Gawrycki, *Kuba i rewolucja w Ameryce Łacińskiej*, Toruń 2004, s. 168.

³ Zbigniew Marcin Kowalewski, *Guerrilla latinoamerykańska*, Wrocław 1978, s. 3.

encyklopedycznych oraz słownikowych przyjmuje, że początek guerrilli to kampania Hiszpanii przeciwko Francji w okresie napoleońskim w latach 1808 – 1814r. Można, zatem powiedzieć, iż definicje słownikowe odbiegają znacznie od wykorzystania guerrilli w sposobie kierowania potyczkami. Chciałbym zaznaczyć, że w poniższej pracy, jako cezurę działań zbrojnych bojówki przyjąłem odkrycie kontynentu amerykańskiego, a nie wojnę hiszpańsko – francuską.

Na podstawie powyższych informacji mogę pokusić się o sformułowanie własnej definicji guerrilli, która brzmiałaby następująco: guerrilla to wojna o ograniczonych celach prowadzona głównie na obszarze Hiszpanii oraz Ameryki Łacińskiej przeciwko regularnemu wojsku za pomocą małych oddziałów zbrojnych kierowanych przez zdeterminowanego przywódcę wykorzystującego znajomość topografii terenu oraz poparcie ludności do osiągnięcia swoich celów.

PIĘĆ FORM GUERRILLI LATYNOAMERYKAŃSKIEJ

Dla lepszego zrozumienia oraz wyłonienia charakterystycznych aspektów walki partyzanckiej chciałbym odnieść się do Z. M. Gawryckiego i ukazać pięć form występowania guerrilli w Ameryce Łacińskiej⁴.

1. Guerrilla, jako forma walki z uciskiem, wyzyskiem oraz niewolą. Na kontynencie południowoamerykańskim guerrilla przybrała formę protestu przeciwko nieludzkemu wyzyskowi ze strony kolonizatorów. Początkowo taka forma guerrilli sprowadzała się do pojedynczych morderstw właścicieli ziemskich oraz nadzorców plantacji przez zdesperowanych niewolników. Niewolnicy po zabójstwie najczęściej uciekali w znane tylko im trudno dostępne tereny. Zdarzały się także większe powstania, np. całych kolonii. Szacuje się, że wybuchały one niezmiernie rzadko, np. na Jamajce co 6 lat.

Dobrym przykładem takiej formy wykorzystania guerrilli jest powstanie Lakadonów w Meksyku, które wybuchło w Chiapas i obejmowało lata 1553 – 1556. W jego efekcie Hiszpanie ponieśli olbrzymie straty w wojsku i utracili kontrolę nad częścią terytorium meksykańskiego, a Lakadoni nie zostali nigdy do końca ujarzmieni przez białych kolonizatorów. Zatem początkowo guerrilla była formą manifestu przeciwko zepchnięciu rdzennej ludności i niewolników z Afryki na margines życia społecznego.

2. Guerrilla, jako forma walki narodowowyzwoleńczej. Z czasem guerrilla stała się bronią w walkach narodowowyzwoleńczych. Skierowana głównie przeciwko lepiej wyszkolonemu i uzbrojonym kolonizatorom. Można powiedzieć, że wojny narodowowyzwoleńcze zawsze przybierały dwa nurty: elitarny oraz ludowy. Były to dwie koncepcje walki, które stanowiło wojsko regularne oraz guerrilla.

Przykładem walki narodowowyzwoleńczej z wykorzystaniem guerrilli jest Kuba, w której trwała najdłuższa kampania narodowowyzwoleńcza w Ameryce Łacińskiej. 10 października 1868 roku rozpoczęła się tam wojna dziesięcioletnia⁵. Powstała wówczas republika *Cuba Libre*, która istniała wszędzie tam, gdzie walczyła jej armia prowadząca walki szarpane. Dowódca wojsk kubańskich gen. Maximo Gomez stwierdził, że jedynie guerrilla ma szansę powodzenia na terenie kubańskim.

Również podczas drugiej fazy kubańskiej wojny o niepodległość, zapoczątkowanej w 1895 roku, stosowano typ walki partyzanckiej. Czynił to gen. Antonio Maceo wykorzystując partyzantów do realizacji zasadzek na wojska hiszpańskie. Był on także autorem *Podręcz-*

⁴ Z. M. Gawrycki, *Kuba...*, s. 169.

⁵ T. Łepkowski, *Region karaibski*, (w:) T. Łepkowski, M. Kula, J. Szemiński, E. Brodzianka (red.), *Dzieje Ameryki Łacińskiej od schyłku epoki kolonialnej do czasów współczesnych*, Warszawa 1977, s. 324 – 325.

nika dla żołnierzy wojsk nieregularnych (*Manuala para el combatiente irregular*), znanego pod nazwą Kodeksu Maceo.

3. Guerrilla, jako forma walki w wojnie domowej. Partyzantka wykorzystywana była także do walk zbrojnych w czasie wojen domowych. Dychotomiczny podział sceny politycznej w krajach Ameryki Łacińskiej na konserwatystów i liberałów sprawił, iż demokracja przybierała formę iluzji, niespełnionego marzenia. Wyborów nie wygrywało ugrupowanie otrzymujące większość głosów. Stąd jedyną możliwością konkurowania o władzę była walka zbrojna. Najczęściej stronnictwo pozostające przy władzy posiadało poparcie armii, dlatego jedyną perspektywą walki zbrojnej było zastosowanie guerrilli. Jednak w momencie zyskania przewagi przez jedną stronę, druga przechodziła na tzw. poziom walki szarpanej dezorganizującej aparat władzy przeciwnika.

Kolumbijska Wojna Tysiąca Dni prowadzona w latach 1899 – 1902, w której kolumbijscy liberałowie wykorzystywali działania partyzantki do osiągnięcia swoich celów jest dobrym przykładem realizacji działań partyzantki w wojnie domowej.

4. Guerrilla, jako forma walki ludowej. Buntury spowodowane nierównościami społecznymi miały charakter lokalny, w których wykorzystywano ukształtowanie terenu. Jednak niewielkie buntownicze oddziały były niszczone przez wojsko regularne. Doskonałym przykładem wykorzystania guerrilli w wojnie ludowej była działalność dwóch armii chłopskich Emiliano Zapaty oraz Pancho Villi podczas rewolucji meksykańskiej. Współcześnie Zapatystowska Armia Wyzwolenia Narodowego działająca od 1994r. nawiązuje do idei Emiliano Zapaty z okresu wielkiego powstania, proklamuje walkę z imperializmem i traktuje Zapatę jak bohatera narodowego.

5. Guerrilla, jako forma walki przeciwko interwencjom amerykańskim. Ograniczająca swoją działalność do powstrzymania wpływów USA na terenie Ameryki Łacińskiej. Wzorem są działania USA na terenie Nikaragui, która była traktowana, jako „republika bananowa” Stanów Zjednoczonych. Interwencje amerykańskiego rządu na terenie Nikaragui występowały wielokrotnie, np. w roku 1912 po objęciu prezydentury przez Diaza, liberałowie kierowani pod dowództwem Benjamina Zaledona wzniesili powstanie. Rebelianci zostali powstrzymani przez flotę USA, a śmierć poniósł jego inicjator Zaledon. Drugim przykładem mogą być wybory prezydenckie w 1925 roku przeprowadzone pod nadzorem Stanów Zjednoczonych.⁶ W 1926 roku przeciwko takim interwencjom zmanifestował Augusto Cesar Sandino nazywany także Libertadorem z Las Segovias, prowadzący działania zbrojne wykorzystujące guerrillę, która dawała przewagę nad wojskami amerykańskimi. Rewolucja Sandino skierowana była głównie przeciwko Amerykanom oraz przeciwko nierównością społecznym, np. 15 godzinnemu dniowi pracy oraz „tchórzliwej, zdradzieckiej polityce” kół rządzących działających w zмовie ze Stanami Zjednoczonymi.⁷

Przedstawione powyżej pięć form stosowania guerrilli nie wyczerpują w pełni możliwości walki partyzanckiej. Mają one na celu jedynie wyjaszkawienie specyficznego zastosowania guerrilli w Ameryce Łacińskiej.

PRÓBY PERIODYZACJI GUERRILLI

Warto zwrócić uwagę na umowną periodyzację guerrilli. Za niewątpliwą cezurę czasową w działaniach partyzantki przyjmuje się rewolucję kubańską w latach 1959 – 1961. Jej charakter demokratyczny, ludowy i antyimperialistyczny sprawił, że przeobraziła się w 1961 roku w pierwszą na kontynencie Ameryki Południowej rewolucję socjalistyczną, która dała

⁶ Z. M. Kowalewski, *Guerrilla...*, s. 12.

⁷ *Ibidem*, s. 47.

silny bodziec dla tego typu wystąpień w innych krajach latynoskich. Uświadomiła, że dobrze zorganizowana walka partyzancka może przynieść zwycięstwo. Stosowana konsekwentnie na Kubie doprowadziła do obalenia dyktatury F. Batisty. Trzeba wspomnieć, że to wojna chłopska prowadzona w Nikaragui zapowiadała pierwsze przesłanki historycznych zmian.

Wyznaczenie kolejnych cezur nie jest już jednak takie proste. Powoławszy się na Marcina Floriana Gawryckiego i jego sposób periodyzacji wykorzystujący badania Richarda Gotta oraz Tadeusza Iwińskiego można przyjąć następujące cezury:

- 1959 – 1961 – spontaniczne tworzenie oddziałów guerrilli inspirowane wydarzeniami na Kubie, głównie inteligencja i studenci, przy czym zakładano szybkie odniesienie sukcesu;
- 1962 – 1965 – poparcie guerrilli przez partie komunistyczne;
- 1966 – 1969 – partie komunistyczne opowiadają się za pokojową drogą do socjalizmu, załamaniem się partyzantki wiejskiej, klęska „strategii kontynentalnej”;
- 1969 – 1977 – działalność guerrilli miejskiej, Kuba przestaje czynnie wspierać ruchy rewolucyjne;
- 1977 – 1989 – ponowne ożywienie ruchów rewolucyjnych w Ameryce Łacińskiej, w wyniku zwycięstwa sandinistów w Nikaragui; powrót Kuby do „strategii kontynentalnej”.

Proponując drugi sposób periodyzacji guerrilli M. F. Gawrycki odwołuje się do Jamesa Pietrasa, który zwraca uwagę, że pokolenie lat sześćdziesiątych zapatrzone w rewolucję kubańską odrzucało program pokojowych przemian. Dlatego J. Pietras zaproponował własną periodyzację:

- 1959 – 1967 – od rewolucji kubańskiej do zabójstwa E. Guevary; walki podjęto wówczas w Peru, Wenezueli, Brazylii, Gwatemali, później także w Dominikanie, Nikaragui, Urugwaju i Meksyku; ruchy określane były, jako „castrowskie” lub „guevarowskie”;
- 1968 – 1976 – powstanie ludowe w krajach Cono Sur i w państwach andyjskich, zakończone zamachami stanu dokonanymi przez armię i utworzeniem reżimów wojskowych;
- 1977 – 1990 – rozwój ruchów rewolucyjnych w Ameryce Środkowej; okres ten kończy się porozumieniami pokojowymi i porażką wyborczą sandinistów;
- od 1991 – pojawiają się nowe ruchy społeczno - polityczne – rewolucyjne, chłopskie, indiańskie itd.⁸

Przedstawienie powyższych sposobów periodyzacji guerrilli nie ma na celu ukazywania jej historycznego zarysu. To próba uświadomienia, iż guerrilla występująca w Ameryce Południowej nie jest zjawiskiem jednorodnym, które można precyzyjnie odnieść do jednostki czasu. Walka partyzancka to rzecz skomplikowana, dlatego nigdy nie będzie istniało jednolite stanowisko dotyczące jej periodyzacji. Można powiedzieć, że im więcej badaczy zajmujących się zagadnieniem guerrilli tym więcej koncepcji i pomysłów na jej umieszczenie w czasie. Jednak przedmiotem niniejszej pracy nie jest historia guerrilli, a ukazanie ugrupowań działających na pewnych obszarach Ameryki Łacińskiej. Organizacji nawiązujących zarówno do definicji, form występowania guerrilli, jak i pewnych barier czasowych.

⁸ Z.M. Gawrycki, *Kuba...*, s. 173 – 174.

URUGWAJ – TUPAMAROS

Rozpoczynając główny wątek pracy, czyli opis pierwszej organizacji - Tupamaros posługującej się walką partyzancką nie można pominąć warunków panujących w ówczesnym Urugwaju. Jednak, aby lepiej zrozumieć okoliczności, w jakich powstała trzeba odnieść się do ogólnej sytuacji Ameryki Łacińskiej po rewolucji kubańskiej. Na początku lat sześćdziesiątych głoszona przez Che Guevarę i R. Debray'a koncepcja *foco guerrillero* poniosła klęskę. *Foco guerrillero* oznaczała walkę mającą utworzyć tzw. „ognisko guerrilli”. Kuba przestała realizować „strategię kontynentalną”, ponieważ główne ogniska partyzantki zostały rozbite. Paradoksalnie klęska koncepcji gueverowskich otworzyła nowe możliwości dla działań zbrojnych w wielkich zurbanizowanych aglomeracjach, tj. w krajach takich jak Urugwaj, Argentyna. Latynoamerykańscy rewolucjoniści porzucali stopniowo tezę, że baza wsparcia dla bojówki musi znajdować się na wsi. Zaczęli proklamować utworzenie guerrilli w miastach, zdaniem R. F. Lamberga na rozwój partyzantki miejskiej miały wpływ czynniki polityczne i społeczne, np. to, iż stolica w państwach Ameryki Łacińskiej była zawsze centrum życia politycznego i społecznego lub to, że w stolicach zawsze tlił się duch rewolucji⁹. Twórcy organizacji miejskich nie zakładali natychmiastowego obalenia istniejącego reżimu. Zdawali sobie sprawę z faktu, iż działania partyzanckie w mieście będą długotrwałe i skomplikowane.

W Urugwaju 70% ludności żyło w miastach, dlatego zdaniem Che Guevary nie istniałaby możliwość rozwinięcia skutecznie walki zbrojnej. Innego zdania był Raul Sandic Antonaccio, prawnik z wykształcenia, członek Partii Socjalistycznej i działacz związkowy. W dobie kryzysu gospodarczego spowodowanego galopującą inflacją sytuacja wewnętrzna państwa z dnia na dzień stawała się coraz gorsza. Rada Państwa nie była w stanie podjąć jakichkolwiek decyzji, a recesja stawała się coraz większym zagrożeniem. Gdy w 1962 roku koalicja ugrupowań lewicowych poniosła klęskę w wyborach parlamentarnych, Raul Sandic uznał, że czas utworzyć ruch ludowy będący początkiem guerrilli miejskiej. Wraz z rewolucjonistami urugwajskimi utworzono Ruch Wyzwolenia Narodowego – Tupamaros (*Movimiento de Liberacion Nacional – Tupamaros*). Jego nazwa wywodzi się od Tupaca Amaru, ostatniego władcy Vicabamby, który przewodził w XVI wieku zrywowi Inków przeciwko Hiszpanom. Powstał w echu kubańskiej rewolucji z 1959 roku, która przetoczyła się przez cały kontynent.

Ideologia Tupamaros była zagorzale nacjonalistyczna. W oświadczeniach przekazywanych mass mediom żądano utworzenia, opartego na założeniach socjalizmu, niezależnego i narodowego społeczeństwa. Głównym celem ruchu było obalenie kapitalistycznego rządu oraz przeprowadzenie rewolucji społecznej. Sam przewrót zdaniem przywódcy Raula Sandica miał odbyć się nie w górach – jak to miało miejsce na Kubie, lecz w mieście.

Przemoc stanowiła jeden ze środków walki z rządem. Miała na celu ukazanie społeczeństwu jego przewinień oraz uświadomienie niezbędnych zmian. Wielu członków Tupamaros motywowało takie poglądy naukami katolickiej teologii wyzwolenia, która stosowała użycie siły fizycznej do unicestwienia źródeł zła w społeczeństwie.

⁹ Ibidem, s. 192 -193.

Na podstawie doświadczeń kubańskich, Tupamaros stworzyli własną koncepcję walki zbrojnej wyrażoną w czterech etapach:

- kształtowania – z powodu kryzysu moralnego oraz politycznego wystarczy mały wysiłek organizacyjny w celu utworzenia ognisk powstańczych, poprzez zastosowanie taktycznych akcji przeciwko policji oraz propagandy;
- podwójnej władzy – po etapie kształtowania konieczne jest utworzenie równoległego ośrodka władzy, Rewolucyjnego Trybunału Sprawiedliwości oraz rozpoczęcie działań przeciwko wojsku regularnemu;
- alternatywnej władzy – prezentowanie alternatywnej władzy wobec rządu Władzy Ludu oraz prowadzenie działań masowych, parlamentarnych, a także kontynuowanie rewolucyjnej wojny domowej;
- przejęcia władzy – w skutek prowadzonych akcji powstańczych, mobilizując masy ludzkie panujący rząd musi upaść przekazując władzę w ręce ludu

Trzeba zwrócić uwagę, że pierwsze dwa etapy walki koncentrowały swoje działania na wykorzystaniu partyzantki wiejskiej, trzeci stanowił syntezę partyzantki wiejskiej oraz miejskiej, a czwarty totalną walkę partyzancką¹⁰.

Guerrilla urugwajska otrzymywała pomoc militarną oraz finansową od Kuby za pośrednictwem Urugwajsko – Radzieckiego Instytutu Kulturalnego w Montevideo. Tupamaros odżegnywali się natomiast od powiązań z Komunistyczną Partią Urugwaju. Strategia walki organizacji z rządem zawierała takie elementy, jak: odrzucenie apolitycznego terroru, czy uświadamianie mas za pośrednictwem działań partyzanckich.

Początkowo organizacja zrzeszała uboższych zbieraczy trzciny cukrowej na rolniczych obszarach północnego Urugwaju, lecz po marszu Raula Sandica do Montevideo rekrutacja ludzi do organizacji przybrała inną formę. Pochód zbieraczy trzciny cukrowej przeprowadzony w 1962 roku demonstrował odcięcie Sandica od partii socjalistycznej, którą oskarżał o bierność. Po wdrożeniu w życie planu zorganizowania partyzantki miejskiej można szacować, że organizacja liczyła kilka tysięcy członków, lecz ścisłe działania zbrojne prowadziło od 200 do 300 osób.

Lata 1962 – 1965 były okresem kształtowania i konsolidacji organizacji. To właśnie wtedy postanowiono, że strukturą związku będą autonomiczne komórki składające się z 5 – 10 osób. System podziału wewnętrznego na tak małe sekcje miał zapewnić utrudnienie działań infiltracyjnych oraz zapewnić organizacji swobody działania. Tupamaros wysunęli się w centrum zainteresowania dopiero po roku działalności w lipcu 1963 roku po napadzie na klub strzelecki. Następnie porwali konsula brazylijskiego Alonsa Maresa Diaza Gonide i przeprowadzili akcję przeciwko przedsiębiorstwom północnoamerykańskim na znak solidarności z Dominikaną, Wietnamem oraz innymi krajami. Rok później w grudniu 1966 w skutek odkrycia przez policję jednego z centrów szkoleniowych organizacja poniosła pierwsze straty, a przez następny rok nie była w stanie przeprowadzić ani jednej akcji zbrojnej.

¹⁰ Ibidem, s. 195.

Drugi etap działalności Tupamaros rozpoczął się 7 grudnia 1967 roku po opublikowaniu „Listu otwartego do policji”, który głosił: „Decydujemy się stanąć poza granicami prawa, ponieważ stanowi to jedyną możliwość uczciwego postępowania w sytuacji, gdy prawo nie jest równe dla wszystkich: jeśli przeciwdziała postępowi w kraju; jeśli Ci którzy to prawo stworzyli stawiają się sami ponad nim, nietykalni – wedle własnego uznania”¹¹. Strategia działania Ruchu Wyzwolenia Narodowego – Tupamaros w drugiej fazie skoncentrowała się na kompromitowaniu skorumpowanego systemu politycznego i ograniczyła się głównie do miasta Montevideo, w którym żyło 40 % mieszkańców Urugwaju.. W 1968 roku po ogłoszeniu stanu oblężenia, na skutek strajków wyrażających swoją niechęć dla cięć budżetowych przeprowadzonych przez prezydenta Pacheco Tupamaros wkroczyli na arenę lokalną stosując całoroczną serię zamachów bombowych.

Młodzi przedstawiciele ruchu cieszyli się wielkim poparciem, byli przyjmowani przez ludność z entuzjazmem. Ich pomysłowość stosowana w propagandzie dała się odczuć mieszkańcom Urugwaju, opublikowano np. deklarację podatkową prezydenta lub wpuszczono w obieg serię zdjęć prezydenta w stroju Adama. Pomysłowość studentów nie znała granic. Szerokim echem odbił się napad na kasyno, z którego łup rozdzielono między ubogich i potrzebujących.

Punktem kulminacyjnym w wojnie psychologicznej przeciwko rządowi, a zarazem najbardziej spektakularną akcją zbrojną przeprowadzoną przez Tupamaros było zajęcie 300 tysięcznego miasta Pando. Partyzanci w drugą rocznicę śmierci E. Che Guevary – 8 października 1969 roku zdołali utrzymać miasto Pando przez 24 godziny pomimo interwencji wojska regularnego. W wyniku okupacji śmierć poniosło 3 tupamaros, kilkuset z nich aresztowano, pobito i torturowano.

Rok później według oficjalnych danych partyzanci dokonali fali porwań. Wybór ofiar skupiał się na ludziach zajmujących wysokie stanowiska społeczne, np. dyrektor banku – zwolniony po wpłaceniu 60 tysięcy dolarów na konto szpitala w Montevideo, czy prezes Narodowej Korporacji Energetycznej.

Obiektami porwań nie byli tylko obywatele Urugwaju, ale także cudzoziemcy. W lipcu 1970r. ruch uprowadził obywatela USA, Dana Mitrione’a. Podejrzewali go o kontakt z CIA oraz pomoc w szkoleniu urugwajskich policjantów. Porwanie spowodowane było oburzeniem Tupamaros na stosowane środki przymusu bezpośredniego przez policję (pobicia, tortury oraz gwałty). W zamian za uwolnienie Dana Mitrione’a działacze organizacji zażądali uwolnienia 150 osób powiązanych z Tupamaros. Rząd urugwajski nie spełnił jednak żądań Sandica, w skutek czego D. Mitrione’a postawiono przed sądem doraźnym i skazano go na śmierć przez rozstrzelanie.

Rok później łakomym kąskiem dla Tupamaros stał się Ambasador Wielkiej Brytanii Geoffrey Jackson. Został on uprowadzony 8 stycznia 1971 roku, którego więzili przez osiem miesięcy. Policja prowadziła działania mające na celu wykrycie „niby więzień” przeszukując dom za domem. W międzyczasie organizacja prowadziła działalność związaną z ucieczkami więźniów z wielkich urugwajskich bastionów. Podczas spektakularnej ucieczki skazańców

¹¹ *Terroryzm w Urugwaju* (w:) A. Czerwiński, J. Gradoń, K. Gradoń (red.), *Encyklopedia Terroryzmu*, Warszawa 2004 Wydanie I, dz. cyt., s. 447.

z Punta Carretas wolność uzyskało 106 osób. Był to wygodny pretekst do uwolnienia samego Geoffreya Jacksona, który prowadził rokowania z terrorystami¹².

Po objęciu prezydentury przez Juana Marie Bordaberrego w 1972 roku prawicowy rząd przeforsował w parlamencie projekt wprowadzenia stanu wojny wewnętrznej. Na skutek działań zjednoczonych rządów Argentyny, Urugwaju, Brazylii oraz Stanów Zjednoczonych do grudnia 1972 roku aresztowano około cztery tysiące osób podejrzewanych o przynależność do Tupamaros. Najpoważniejszym ciosem było aresztowanie przywódcy – Raula Sandica, który został skazany na śmierć, lecz wyrok został zmieniony na 45 lat pozbawienia wolności. Kara osób powiązanych z organizacją nie trwała jednak długo, ponieważ już w roku 1985 po wydaniu amnestii dla więźniów politycznych odzyskali oni wolność.

W grudniu 1985 roku zwołano Trzecią Konferencję Narodową Movimiento de Liberacion Nacional, na której postanowiono odstąpić od aktów przemocy i włączyć się do życia politycznego kraju, jako legalna partia. Cztery lata później Tupamaros weszli w skład Szerokiego Frontu (Frente Amplio), złożonego z organizacji lewicowych skierowanych przeciwko partii konserwatywnym i liberalnym.

Trzeba zaznaczyć, że Tupamaros osiągnęli sukces dzięki tajnym działaniom, lecz nigdy nie osiągnęli celu ostatecznego, jakim było zdobycie władzy. Przejście na stronę legitymizmu społecznego dla niektórych członków organizacji było porażką, ponieważ koncepcja guerrilli miejskiej nie sprawdziła się w realiach zurbanizowanego Montevideo.

PERU – ŚWIETLISTY SZLAK

Wojna partyzancka w Peru wybuchła w czerwcu 1965 roku, a zakończyła się w styczniu 1966 roku druzgocącą klęską ruchu partyzanckiego. Wojna ta miała trudne do przewidzenia skutki polityczne, ponieważ część oficerów korpusu armii, która pokonała partyzantów zaczęła przejawiać stanowisko odcięcia Peru od Stanów Zjednoczonych i zmian wewnętrznych. Głównymi ruchami partyzanckimi działającymi w powyższych latach był: MIR – Ruch Lewicy Rewolucyjnej, ELN – Armia Wyzwolenia Narodowego, partyzantka im. Javiera Herauda oraz partyzantka Tupaca Amaru działająca w departamencie Junin¹³. Pomimo tego, iż frakcje partyzanckie poniosły klęskę, to sukcesem można nazwać ich dążenia do przewrotu, którego dokonała junta wojskowa wkraczając do Limy 3 października 1968 roku. Junta przyjęła nazwę Rewolucyjnego Rządu Sił Zbrojnych, który podjął energiczne działania prowadzące do poprawy sytuacji społeczno - gospodarczej. W swoim przekonaniu generałowie z Juanem Velasco Alvarado na czele traktowali rewolucję, jako obronę legalności. Uzasadniając swoją interwencję wojskowi powiedzieli: „poprzedni rząd powstał legalnie z woli ludu w 1963 roku, sprostytuował się, a jego działanie stało się nielegalne na skutek bezwarunkowego służenia interesom grupy, popierania chęci zysku tych, którzy w ciągu prawie całego okresu trwania Republiki drwili z naszej suwerenności i wyzyskiwali nas niczym handlarze niewolników. Zarówno rząd jak i parlament działali niezgodnie z konstytucją”¹⁴.

¹² Ibidem, s 448.

¹³ Z. M. Kowalewski, *Guerrilla...*, s. 100-130.

¹⁴ M. Nalewajko, *Peru 1968: "Rewolucja humanistyczna, chrześcijańska i socjalistyczna"* (w:) T. Łepkowski (red.), *Zamachy stanu, przewroty, rewolucje. Ameryka Łacińska w XX w.*, Warszawa 1983, dz. cyt., s. 193 -194.

Rewolucja ta miała być ludowa, narodowa, humanistyczna, chrześcijańska oraz socjalistyczna. Zgodnie z zasadami rewolucji humanistycznej człowiek jest wartością nadrzędną. Dlatego postanowiono dążyć do realizacji praw ludzkich w kwestiach własności. Miało to na celu zahamowanie alienacji społecznej oraz wyzwolenie ekonomiczne. Chodziło nie tylko o zapewnienie wyższego standardu życia, ale także o możliwość współdecydowania oraz współodpowiedzialności. Chciano, aby obywatel czuł przynależność do własnej społeczności i odgrywał w niej pewną rolę. Zatem rewolucja, która opierałaby się na konsolidacji decyzji oraz wyklucza formy wyzysku będzie rewolucją chrześcijańską, a sam projekt udziału ludzi w życiu społeczno– politycznym, jako rewolucje socjalistyczną. Rewolucyjny Rząd Sił Zbrojnych podjął prace nad projektami ustaw społeczno- gospodarczych, np.: ustawa o peruwianizacji banków (1969), ustawa o wolności prasy (1969), ustawa o przemyśle (1970), ustawa o górnictwie (1971), ustawa o edukacji (1972), ustawa o własności społecznej (1974)¹⁵.

Pomimo wprowadzonych reform przez reżim wojskowy nie udało się osiągnąć upragnionego celu, jakim był ustabilizowany rozwój gospodarki. Reformy umacniały głównie nowoczesne sektory kraju, a regiony mniej rozwinięte zatrudniające największą liczbę pracowników pozostawały w tyle. Na skutek niespełnionych marzeń Rewolucyjny Rząd Sił Zbrojnych oddał władzę cywilom w wyborach przeprowadzonych w 1980 roku. Zarys historyczny dążeń do władzy w Peru jest bardzo skomplikowany, jednakże ważne było nakreślenie szkicu oraz okoliczności panujących w tym kraju przed powstaniem *Sendero Luminoso*.

Na początku lat 70 kilku wykładowców z Uniwersytetu San Cristobal de Huamanga w Ayachuccho stworzyło załazek partyzantki. Ugrupowanie Świetlisty Szlak (z hiszp. *Sendero Luminoso - SL*) stworzone przez Abimaela Guzmána Reynoso, Rose Angelice Salas, Marie Pantoje, Irene Iparaguirre, Marte Huatay oraz Osmana Morote ma reputację jednej z najbrutalniejszych partyzantek Ameryki Łacińskiej. Stosowało terroryzm według maksymy: „cel uświęca środki”. SL proklamował przejście władzy poprzez walkę zbrojną z poparciem chłopów i klasy średniej.

Ideologia Guzmána czerpała w dużym stopniu z teorii marksistowskich, a on sam uważał, że: „transformacja systemu gospodarczo – politycznego Peru w kapitalizm przemysłowy nie może być przeprowadzona w formie powstania, w którym klasa kapitalistyczna oraz jej sojusznicy spośród rzemieślników i klasy robotniczej przeciwstawiliby się staremu reżimowi, ponieważ byłiby zbyt małą i politycznie słabą grupą, by sprostać temu wyzwaniu. Rewolucję przeciwko panującemu systemowi ekonomicznemu mogły przeprowadzić jedynie szerokie i żądne ziemi masy chłopskie”¹⁶.

Aktywiści z *Sendero Luminoso* 1979 roku skoncentrowali swoje działania na wywołanie tzw. „rewolucji przez edukację”. Miała ona na celu zapoznanie chłopów i robotników z ideologią marksistowską. Forsowano szkolenie polityczne, które spowodowało uświadomienie potrzeby zmiany istniejącego stanu ekonomicznego wewnątrz kraju.

Główni działacze Świetlistego Szlaku sądzili, że walka zbrojna jest nie unikniona. Takiemu przekonaniu dała wyraz pierwsza akcja zbrojna przeprowadzona w przeddzień wyborów prezydenckich w 1980 roku. Kilka osób powiązanych z SL wtargnęło do lokalu wy-

¹⁵ Ibidem, s. 196 – 202.

¹⁶ *Terroryzm w Peru*, (w:) A. Czerwiński, J. Gradoń, K. Gradoń (red.), *Encyklopedia...*, dz. cyt., s. 442.

borczego w górskim miasteczku Chuschi. Spaliło tam karty oraz urny wyborcze. Samych wyborów nie przerwano. Następnego dnia po incydencie wybory kontynuowano, jednak była to złowroga wróżba na przyszłość. Do końca roku 1980 Świetlisty Szlak przeprowadził 300 – 400 aktów przemocy, były to np.: zamachy bombowe na gmachy administracji państwowej, niszczenie ewidencji lokali podatkowych oraz sabotaż linii energetycznych.

Rok później partyzanci Świetlistego Szlaku zaczęli pojawiać się regularnie w odległych osadach, położonych w południowych Andach. W niektórych wioskach uzyskiwali poparcie, dzięki wpajaniu chłopom zasad prawa, lecz w inny poprzez narzucenie radykalnych poglądów zrażali ludność do siebie. Fanatyzm rewolucjonistów nie podobał się chłopom, zwłaszcza wtedy, gdy jej członkowie przeprowadzali kolektywizację ziem, organizowali komunalne akcje siewne i żniwne. Dla chłopów ziemia była jedynym skarbem, jaki posiadali, dlatego w niektórych przypadkach posługiwali się przemocą do walki z partyzantami. W latach 1982 – 1983 partyzantka dotarła do najodleglejszych części Peru. Zakładała w nich komitety ludowe, mające uzyskać poparcie dla walki zbrojnej.

W marcu 1982 roku 150 osobowy oddział partyzantów zaatakował więzienie w Ayacucho, z którego oswobodzono 250 więźniów. Po ataku w mieście wprowadzono stan wyjątkowy, według oficjalnych danych 14 osób poniosło śmierć. Na skutek tej akcji Rząd Peru wydał raport o działalności Świetlistego Szlaku oraz skierował specjalne oddziały zbrojne przeciwko partyzantom – „*sinchis*”. Niedługo po tym czołowi działacze SL zaczęli oskarżać rząd o ludobójstwo, gdyż „*sinchis*” posługiwali się terrorem oraz torturami. W jednej z akcji przeciwko „*sinchis*” doszło do pięciogodzinnej wymiany ognia w Vilcashuman. Miało to miejsce 22 sierpnia 1982 roku. Zajście spowodowało wydanie przez rząd polecenia do utworzenia jednostek samoobrony na wsiach nazwanych „*rondas*”. Wzmacniało to konflikt na płaszczyźnie SL – Rząd o tereny wiejskie. W odpowiedzi na tworzenie „*rondas*” rewolucjoniści mordowali chłopów powiązanych z rządem. Przykładem jest eksterminacja 80 chłopów uzbrojonych w kamienie, nieopodal Ayacucho. Szczątki chłopów były zmasakrowane, a bronią którą wykorzystano do ich zabójstwa były prawdopodobnie siekiery i pistolety. Po takich incydentach Świetlisty Szlak rozpoczął w roku 1986 działalność w Limie. Były to akcje podkładania bomb w restauracjach, centrach handlowych.

U schyłku lat 80 wzrastała tendencja do przeciwstawiania się SL policji oraz regularnemu wojsku. W lipcu 1989 roku setki partyzantów zaatakowało koszary wojskowe w Madre Mia. Po ataku podano, iż śmierć poniosło 39 żołnierzy. Tego samego roku rewolucjoniści przerwali wybory do władz lokalnych, mordując około 60 burmistrzów i kandydatów na burmistrzów, zmuszając tym samym ponad 500 osób do rezygnacji z udziału w wyborach. Niemal 60% ludności zniszczyło swoje karty do głosowania lub w ogóle nie pojawiło się w dniu wyborów.

Najbrutalniejszym zorganizowanym działaniem SL była masakra w stacji misyjnej Cultivireni położonej w komunalnej dzielnicy Ashaninkan. Ashaninka była jednym z najliczniejszych plemion, które podważyły żądania Świetlistego Szlaku. Oburzenia dotyczyły dostarczania rekrutów spośród członków plemienia. Na skutek sprzeciwów i obsesyjnej demonstracji siły w listopadzie 1989 roku 60 partyzantów uzbrojonych w karabiny maszynowe splądrowało i spaliło budynek misji. Członków jej zarządu rozstrzelano, a dyrektora wykastrowa-

no, ukrzyżowano a następnie poćwiartowano. Trzy miesiące po tym zdarzeniu rewolucjoniści zmasakrowali 15 Indian powiązanych z misją¹⁷.

Latem 1993 roku w kilku wioskach nieopodal Satipo, około 300 km od Limy partyzanci zaatakowali 55 cywilów. Po akcji ciała ofiar były nie do zidentyfikowania. Wśród 55 osób nieludzko potraktowano 14 dzieci, którym poobcinano uszy. Po tych dwóch zajściach, wewnątrz SL pojawiały się sprzeciwy używania tak radykalnych środków przemocy oraz głośno odstępiania od koncepcji guerrilli wiejskiej. Tego samego roku przywódca rewolucjonistów Abimael Guzman Reynoso nawoływał aktywistów do porzucenia drogi walki zbrojnej, jednak wiele mniejszych grup zignorowało jego wezwanie. Do końca lat 90 słychać było jeszcze o akcjach Świetlistego Szlaku w Peru.

Trzeba zaznaczyć, że działalność *Sendero Luminoso* nie odniosła sukcesu. Nie spowodowała zmiany społeczno– ekonomicznej państwa, ani obalenia istniejącego rządu. Pociągnęła za sobą jedynie ogromną ilość strat materialnych sięgających 22 mld dolarów oraz śmierć wielu ludzi – około 25 tysięcy osób.

ARGENTYNA I CHILE – PRAWICOWE SZWADRONY ŚMIERCI

Rozpoczynając swoje rozważania na temat prawicowych szwadronów śmierci chciałbym zadać pytanie, czy szwadrony śmierci są tym samym, czym jest guerrilla? Otóż szwadrony śmierci są czymś zupełnie przeciwstawnym, stanowią opozycję walki partyzanckiej. Szwadron śmierci to grupa paramilitarna, zazwyczaj złożona z byłych lub obecnych sił zbrojnych, policji lub agentów służb specjalnych zajmujących się eksterminacją ludzi na zlecenie rządu. Od guerrilli różni się tym, iż działa w cichym przyzwoleniu lub nawet z pomocą rządu na terenie, którego działa.

W Argentynie powstanie prawicowych szwadronów śmierci spowodowane było rosnącą popularnością partyzantów z *Montoneros* oraz ERP – Rewolucyjnej Armii Ludowej. Pierwsze ogniwa szwadronów zostały utworzone w 1973 roku. Eskalacja terroryzmu i powiększająca się inflacja spowodowała zalegalizowanie peronistycznego ruchu politycznego – Partii Sprawiedliwości. Niedługo po tym partia J. Perona osiągnęła sukces, a 77 latek został prezydentem. W chwili przejęcia władzy przez Partię Sprawiedliwości w jej wnętrzu zaczęły wybuchać konflikty pomiędzy dwoma frakcjami: prawicą, reprezentowaną przez związkowców zawodowych, a lewicą reprezentowaną przez studentów, spośród których wywodzili się *Montoneros*. 20 czerwca 1973 roku na lotnisku Ezeiza doszło do wymiany ognia między stronnikami prawicy, a lewicy. Na skutek tego 13 osób zginęło, a ponad 100 odniosło rany. W akcie zemsty *Montoneros* zamordowali pierwszego sekretarza Konfederacji Związków Zawodowych – Jose Rucciego¹⁸.

Od tego momentu do kontrofensywy przeszły tzw. szwadrony śmierci. Reprezentowane głównie przez dwie organizacje: *Mano* oraz *Triple A (Argentine Anti - Communist Alliance)* utworzone w 1973 roku. Na ich czele stał Jose Lopez Rega oraz Alberto Villar. Pierwszą akcją był odzew na śmierć Jose Rucciego. Peron przyjął walkę w myśl: „oko za oko, ząb za ząb”. Akcja *Triple A* miała miejsce 21 listopada 1973 roku i dotyczyła zamachu na senatora Rady-

¹⁷ Ibidem, s. 445.

¹⁸ *Terroryzm w Argentynie*, (w:) A. Czerwiński, J. Gradoń, K. Gradoń (red.), *Encyklopedia...*, s. 415.

kalnej Unii Obywatelskiej – Hispolita Solariego Yrigoyena. Zamach jednak nie powiódł się, a J. Peron 1 maja 1974 roku definitywnie odciął się od Montoneros nazywając ich zdrajcami. CONADEP, czyli Państwowa Komisja Do Spraw Zniknięcia Osób ustaliła udział AAA w 19 zabójstwach w 1973 roku, 50 w 1974 oraz w 359 w 1975. Warto zaznaczyć, że wśród ofiar znalazło się wielu wybitnych peronistów, jak Silvio Frondizi, czy obcokrajowcy – Carlos Prats. Oprócz ofiar politycznych wielu ludzi zmuszono do emigracji, np. naukowców – Manuel Sadosky, artystów – Hector Alterio.

Po śmierci J. Perona opinią publiczną wstrząsały liczne akty przemocy ze strony lewicy, jak i rządu. Dążenia do obalenia wdowy po prezydencie zakończyły się sukcesem w 1976 roku, a junta wojskowa z gen. Jorgem Vidalem wykorzystywała każde przesłanki działalności wywrotowej do prowadzenia akcji likwidacyjnej. Zorganizowane działania przyjęły kryptonim „Proces Reorganizacji Narodowej”. W „brudnej wojnie” junta zastosowała środki terroru zarówno wobec intelektualistów, studentom oraz działaczom pochodzącym z lewicy. Operacja była nad wyraz wydajna, ponieważ już 19 lipca 1976 roku w akcji na jedną z kryjówek partyzanckich w Buenos Aires aresztowano lub rozstrzelano większość przywódców ERP. Zginął wówczas założyciel organizacji – Roberto Santucho. Równie owocna była kampania skierowana przeciwko *Montoneros*, już w 1978 roku na skutek działań szwadronów śmierci organizacja utraciła około 4000 członków. Rezultatem zatrzymań było obumieranie lewicowego ruchu. Przywódca *Montoneros* Mario Firimenich zbiegł z kraju do Brazylii przed represjami politycznymi, jednak został on postawiony w stan oskarżenia przed trybunałem doraźnym w 1985 roku za zamachy polityczne.

„Bрудna wojna” pociągnęła za sobą śmierć 20 – 30 tysięcy ofiar. Przedstawiciele junty wojskowej zaangażowanej w działalność szwadronów śmierci zatrzymano, lecz w grudniu 1990 roku decyzją prezydenta Carlosa Manema Firimenich’a zostali oni ułaskawieni.

W Chile podobnie jak w Argentynie sprawa prawicowych szwadronów śmierci rozpoczęła się po zamachu stanu, przeprowadzonym przez Augusto Pinocheta w 1973 roku. Zdeponowany Salvador Allende poniósł śmierć, a junta wojskowa za złą sytuację gospodarczą oraz społeczną obarczała Ruch Lewicy Rewolucyjnej – MIR.

Zaledwie kilka dni po dokonaniu zamachu Chile stało się państwem policyjnym, a junta zaczęła działać, jako szwadrony śmierci. Na skutek prowadzenia „karawan śmierci”, tj. od 30 września do 19 października 1973 roku śmierć poniosło około 80 osób. Oficjalnie „karawaną śmierci” określa się inspekcję trybunałów wojennych przeprowadzoną przez wysokich oficerów. Poruszająca się po kraju helikopterem grupa oficerów odwiedziła miasta: Valdivia, Concepcio, Cauquenes, La Serena, Copiapo, Antofagasta oraz Calama. W większości z nich oprócz inspekcji towarzyszyły egzekucje więźniów, np. 13 skazanych mężczyzn zabranych z Capiapo zostało rozstrzelanych pod pretekstem ucieczki. Ofiarami „karawany” byli głównie związkowcy oraz nauczyciele znani z lewicowych poglądów. Sama akcja została utajniona, a ciała 19 ofiar nie odnaleziono do tej pory¹⁹.

Kolejnym przejawem działania szwadronów w Chile było powołanie do życia Państwowej Dyrekcji Wywiadu (*Dirección Nacional de Inteligencia – DINA*), która w latach 1974 – 1977 dopuszczała się najbardziej brutalnych form łamania praw człowieka. Dekret nr

¹⁹ M. Komosa, *Sprawa Pinocheta. Odpowiedzialność za naruszenie praw człowieka*, Warszawa 2005, s. 62.

521 junty rządzącej z 14 czerwca 1974 roku tworzył DINA, jako „organ wojskowy podległy juncie rządzącej, którego misją jest wywiad potrzebny do działań politycznych oraz przyjmowania i podejmowania środków, koniecznych dla bezpieczeństwa i rozwoju kraju”²⁰. DINA w praktyce była organizacją działającą nielegalnie zajmującą się eksterminacją przeciwników politycznych. Kierowana przez gen. Manuela Contrerasa, który odpowiadał za swoje decyzje wyłącznie przed Pinochetem.

Struktura DINA składała się z naczelnego dowództwa oraz czterech departamentów: administracji, logistyki, archiwów i dokumentów oraz najważniejszego departamentu operacyjnego. W skład departamentu operacyjnego wchodziły 3 brygady zbrojne, w tym BIM (brygada działająca na terenie Santiago). Pod koniec swojej działalności liczyła około 4000 agentów oraz współpracowników i informatorów, przenikających do opozycji.

6 sierpnia 1977 roku na skutek dekretu nr 1876 oraz nacisków międzynarodowych DINA została rozwiązana. Miało to ścisły związek z zabójstwem Leteliera w Waszyngtonie, który był byłym ministrem obrony i spraw zagranicznych rządu UP. Po rozwiązaniu DINA reżim rządzący powołał do życia Krajowe Centrum Informacji (*Central Nacional de Informaciones – CNI*). CNI posiadało takie same uprawnienia, jak DINA. Działała ona głównie w sytuacji bezpośredniego zagrożenia lewacką partyzantką, stąd ważne miejsce w jej strukturze zajmowały grupy uderzeniowe wykorzystywane do rozbicia guerrilli. Jako przykład takich grup raport Rettiga podaje paramilitarne Komando 11 Września oraz Chilijskie Stowarzyszenie Antykomunistyczne.

Czasy działania DINA oraz CNI stały się symbolem niewoli, walki oraz powstawaniem „obozów koncentracyjnych” w miejscach najmniej spodziewanych. Takim przykładem jest Stadion Narodowy w Santiago, który w wyniku operacji Kolombo gromadził członków opozycji lub czteromasztowa barkentyna „Esmeralda BE-43”.

Kończąc rozważania dotyczące szwadronów śmierci w Argentynie i Chile należy zwrócić uwagę, że obydwa kraje i ich tajne organizacje brały udział w operacji Kondor będącej oficjalnie akcją terrorystyczną. W jej wyniku śmierć poniosło 50 tysięcy osób, 30 tysięcy zaginęło, a 400 tysięcy zostało uwięzionych.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując można powiedzieć, że guerrilla była prowadzona najczęściej pod hasłami lewicowymi (o „dyktaturę proletariatu” itp.), chociaż nie brakowało akcentów nacjonalistycznych. Populizm lewicy skutecznie konkurował z populizmem prawicy. Ruch rewolucyjny, w obliczu porażki walki zbrojnej, zaczął dążyć do stworzenia drogą pokojową odpowiednich warunków dla odniesienia zwycięstwa, jednakże żadna z organizacji działających w Peru oraz Urugwaju nie odniosła w pełni wymarzonego sukcesu.

Rewolucja, choć rzuciła wyzwanie lokalnym dyktatorom, nie zrealizowała swych postulatów, nie poprawiła położenia ludności, a guerilla pociągnęła za sobą tysiące ofiar – nie tylko „obszarników” i „imperialistów”, ale także tych, którzy z taką „rewolucją” nie chcieli mieć nic wspólnego. Szczytne cele rozmięły się z rzeczywistości; walka o wolność przynosiła zniewolenie, a „reformy” wiązały się z brutalnymi represjami. Czynne poparcie dla rewo-

²⁰ Ibidem, dz. cyt., s. 49.

lucji okazywało się na ogół niewielkie, chociaż sami zainteresowani mówili co innego. Wodzowie ruchów nie potrafili rozbudzić „świadomości zmian” wśród „mas”, które okazały się być dosyć niewdzięczną „bazą rewolucyjną”.

Bibliografia:

1. R. Łąkowski, R. Marcinkowski, A. Kawrowski, *Encyklopedia popularna PWN wydanie piętnaste*, Warszawa 1982
2. A. Czerwiński, J. Gradoń, K. Gradoń, *Encyklopedia Terroryzmu*, Warszawa 2004
3. T. Łepkowski, M. Kula, J. Szemiński, E. Brodzianka, *Dzieje Ameryki Łacińskiej od schyłku epoki kolonialnej do czasów współczesnych*, Warszawa 1977
4. M. F. Gawrycki, *Kuba i rewolucja w Ameryce Łacińskiej*, Toruń 2004
5. M. Komosa, *Sprawa Pinocheta. Odpowiedzialność za naruszenie praw człowieka*, Warszawa 2005
6. T. Łepkowski, *Zamachy stanu, przewroty, rewolucje. Ameryka Łacińska w XX wieku.*, Warszawa 1983